

Acta Bullearum III., Momjan i Istra: lokalna zajednica i regija sjevernog Jadrana (povijest, umjetnost, pravo, antropologija) / Momiano e l'Istria: una comunità e una regione dell'Alto Adriatico (storia, arte, diritto, antropologia), Zbornik međunarodnog znanstvenog skupa / Atti del convegno scientifico internazionale di studi, Momjan – Momiano, 14.-16. VI. 2013., ur. Lorella Limoncin Toth, Buje – Buie: Pučko otvoreno učilište Buje – Università popolare aperta di Buie, 2017., 304 str.

Edicija *Acta Bullearum* objavljuje zbornike znanstvenih skupova održanih u organizaciji Pučkoga otvorenog učilišta Buje. Prvi je znanstveni skup održan još davne 1997. godine. Tako je 2017. objavljen treći svezak zbornika Međunarodnoga znanstvenog skupa *Momjan i Istra: lokalna zajednica i regija sjevernog Jadrana (povijest, umjetnost, pravo, antropologija)*, koji je održan u Momjanu od 14. do 16. lipnja 2013. godine. Organizator skupa bilo je Pučko otvoreno učilište iz Buja u suradnji sa Sveučilištem Ca' Foscari iz Venecije. Na skupu je sudjelovalo tridesetak znanstvenika iz Hrvatske, Italije i Slovenije, koji su svoja istraživanja posvetili proučavanju Momjana i okolnoga područja s više znanstvenih gledišta. Korišteni su brojni povijesni izvori koji se čuvaju u arhivima u Veneciji, Trstu, Piranu i Poreču, ali i u privatnim arhivima nasljednika obitelji Rota. Glavna je urednica Lorella Limoncin Toth, a zbornik je podijeljen na četiri tematske cjeline: „Istra i Momjanština u mletačko doba“, „Umjetnost i kultura Momjanštine“, „Pravosudni odnosi i institucionalno ustrojstvo u Momjanu i na Momjanštini“ te „Uloga plemićke loze Rota u povijesti feuda“. Zbornik kroz 22 članka donosi nova saznanja iz momjanske povijesti te brojnim fotografijama dočarava kolorit nekadašnjega feuda.

Zbornik otvara „Predgovor“ (4-5) glavne urednice na hrvatskom i talijanskom jeziku. U prvi dio zbornika „Istra i Momjanština u mletačko doba“ (7-75) uvodi nas Bruno Crevato-Selvaggi studijom „Fasti istriani. L'organizzazione politica e amministrativa dell'Istria veneziana“ (9-22). Autor proučava administrativne čestice – *podesterie* u Istri za vrijeme Mletačke Republike. Studija donosi kronološki pregled odnosa Istre i Venecije od 10. stoljeća do Uskočkoga rata, političko-administrativnu povijest mletačke Istre, saznanja o provincijskim providurima i podestatima te popis mletačkih patricija na navedenim funkcijama i u konačnici elaborira 13 mletačkih feudalnih jurisdikcija koje su postojale u Istri.

Claudio Povolo donosi rad „Consuetudini e conflitti in due comunità istriane degli inizi del '600“ (23-36), u kojem ulazi u svakodnevicu Momjana i Završja početkom 17. stoljeća prikazujući napetosti i sukobe tih zajednica. S jedne strane jurisdikcijsku vlast nad Momjanom imala je obitelj Rota, dok je od 1532. u Završju bila patricijska obitelj Contarini. Autor donosi kapitulare u kojima su navedeni brojni običaji i stavovi zajednice, koji pružaju mogućnost proučavanja povijesti mentaliteta i senzibiliteta navedenoga područja.

Slijedi rad Darka Darovca „*Turpiter interfectus*. I signori di Momiano e di Pietrapelosa nel sistema consuetudinario di risoluzione dei conflitti del Duecento istriano“ (37-56). Autor analizira dokumente koji svjedoče o nesuglasicama između akvilejskoga patrijarha i goričkoga grofa (1267. – 1277.) te zaključuje da je običajno pravo u rješavanju sukoba navedenih strana imalo veću težinu od pisanoga zakona, dapače, često bi bilo uvršteno u pisano pravo. Rad je dodatno obogaćen raznim fotografijama.

Slaven Bertoša donosi studiju „Momjan u mletačko doba: odabrane teme od XIV. do XVIII. stoljeća“ (57-70). Studija je podijeljena u šest poglavlja: „Uvodne napomene“, „Sakralni objekti“, „Mletačko doba“, „Obitelj Rota“, „Novovjekovni opisi Momjana: Olmo, Manzuoli, Tomasini i Petronio“ te „Zaključna razmatranja“. Na kraju donosi prijepis dvaju dokumenta o Momjanu iz 1547. i 1548. godine.

Posljednji rad prvoga dijela zbornika je „Conflitti di cultura al confine nell'Istria di fine Settecento: la comunità di Peroi“ (71-75) Mile Manzatto, u kojem se analizira animozitet Vodnjanaca i Perojaca na temelju sukoba koji je buknuo 1792. godine. Naime, na perojskoj volovskoj proštni stotinjak je Vodnjanaca počinilo štetu četrnaestorici Perojaca. Idućega dana napad je bio još ozbiljniji: sada već tristotinjak Vodnjanaca uništavalo je perojske kuće i teroriziralo stanovništvo. Nakon izrečene presude uspostavljen je pravni poredak, ali netrpeljivosti između tih zajednica neće biti okončane. Autorica zaključuje kako se iza toga spora krije „dugotrajna i kontroverzna povijest granica“ dviju zajednica.

Drugi dio zbornika, „Umjetnost i kultura Momjanštine“ (79-193), započinje radom Chiare Vigni „Le chiesette rurali del Momianese“ (79-92). Autorica istražuje devet crkvice na Momjanštini koje potječu od 13. do 17. stoljeća, donoseći njihov položaj, opis, opremljenost, stanje, određene znamenitosti te više fotografija svake od njih.

U radu „Breve nota sull’architettura della chiesa parrocchiale di San Martino a Momiano e della chiesa cimiteriale di San Giovanni a Merischie“ (93-106) Gaetano Benčić proučava crkvu sv. Martina u Momjanu, a posebno se zadržava na analizi potpisa majstora klesara Galla, koji je sačuvan na stupu crkve. Majstor Gallo je u crkvi radio sredinom 16. stoljeća. Autor zaključuje da je riječ o radionici inspiriranoj kasnogotičkom arhitekturom s područja Bujštine, a donosi i razmatranja o zapažanjima tijekom restauracijskih radova na crkvi 2013. godine. Rad završava analizom romaničke crkve sv. Ivana u Merišću, u kojoj je bila polukružna upisana apsida iz 13. stoljeća, ali je za vrijeme kasnobaroknih preuređenja uklonjena. Autor je priložio brojne fotografije koje dočaravaju unutarnji i vanjski izgled crkvi i tlocrte župne crkve iz 19. stoljeća.

David Di Paoli Paulovich donosi studiju „Tradizioni musicali a Momiano d’Istria tra rito e folclore“ (107-126). Autor proučava glazbenu tradiciju Momjana kroz pobožni i svjetovni spektar. Kroz rekonstrukciju kalendara liturgijske godine donosi za svaki mjesec obrede i folklorne običaje momjanske zajednice. Na kraju se nalazi popis momjanskih crkvenih i svjetovnih repertoara i glazbena transkripcija nekih od njih.

Sljedeći autor je Rino Cigui s radom „Manifestazioni spontanee di fede a Momiano: le confraternite religiose e le edicole votive“ (127-132), u kojem proučava bratovštine u Momjanu ističući njihovu važnost unutar crkvene zajednice, ali jednako tako mogućnost da pojedinac aktivno sudjeluje u donošenju brojnih odluka unutar zajednice. Na kraju se posvećuje proučavanju pučke pobožnosti, koja se očitovala u podizanju poljskih kapelica te donosi popis crkvice na Momjanštini s datacijom i tipologijom.

„Sviluppo storico-architettonico del castello di Momiano“ (133-176) rad je Lorelle Limoncin Toth. Nakon uvoda, autorica dijeli rad na četiri poglavlja: „Cenni storici sul castello e sul feudo di Momiano“, „Fasi evolutive del castello di Momiano“, „Elementi architettonici del castello di Momiano“ te „Documentazione architettonica e storico-artistica sul castello di Momiano prodotta nel dopoguerra“. Detaljno proučava momjanski Kaštel s raznih gledišta. Rad je popraćen brojnim skicama i elaboratima, pruža uvid u arhitektonska snimanja i nova arhivska otkrića te brojnim slikama i fotografijama suvremenika omogućuje praćenje razvoja Kaštela.

Sljedeći je rad Antonija Salvadora „Momiano iconografia storica, rilievo architettonico, documentazione fotografica, genius loci... per un ten-

tativo di ricostruzione virtuale del castello“ (177-193). Autor opisuje povijesni izgled momjanskoga Kaštela na temelju postojećih ruševina, koristi se opisima pregleda iz 18. stoljeća, slikarskim prikazima kroz prošlost i novijim arhitektonskim snimkama, a posebno se ističe autorova trodimenzionalna rekonstrukcija Kaštela.

„Pravosudni odnosi i institucionalno ustrojstvo u Momjanu i na Momjanštini“ (195-240) naziv je treće cjeline zbornika, koja započinje radom Ivana Milotića „La definizione di giustizia secondo il diritto romano nel Capitolare di Momiano“ (197-203). Autor proučava Momjanski kapitulat iz 1521. te zaključuje da je pravni koncept u navedenom kapitulatu temeljen na rimskom pravu, ali i na kanoničkom pravu onoga vremena. Najveću pozornost posvećuje analizi utjecaja rimskoga prava, koji se očituje na početku kodifikacije, dok su ostali dijelovi kapitulata napisani vulgarnom inačicom latinskoga jezika.

Eliana Biasiolo donosi rad „I conti Rota e gli abitanti di Momiano. Conflitti e amministrazione della giustizia nella seconda metà del Settecento“ (205-215). Autorica proučava dva pravna spora iz 1755. i 1774. između grofova Rota i obitelji Bonazza. U prvom procesu Simone Rota traži pomoć Vijeća desetorice u Kopru jer mu je Bortolo Bonazza zaprijetio smrću, a u drugom seljak Antonio Rota tuži don Giacoma Rotu i njegove unuke da su ga mučili i dali zatvoriti kako bi ga natjerali da prizna razne krađe braće Bonazza. Autorica kroz brojne dokumente sa sudskih procesa iščitava sporenja između obitelji Rota i Bonazza koja su trajala više desetljeća. Na površinu su isplivali odnosi između feudalnih grofova i žitelja Momjana, svakodnevnica jednoga mikrosvijeta prožeta raznim običajima i društvenim normama koje su diktirale život zajednice.

„Intrighi, complotti e tradimenti tra fratelli Rota. Il processo per incesto e forzato aborto a don Giacomo Rota“ (217-224) naslov je rada Laure Amato, u kojem donosi događaje iz života svećenika don Giacoma Rote i njegove rođakinje u trećem koljenu, Maddalene. Dotični su bili upleteni u seksualni skandal, a početkom šezdesetih godina 18. stoljeća pokrenuta je sudska parnica na njezin teret za incest i prisilni pobačaj. Proces se pokazao izuzetno složenim i delikatnim jer su u njega bili upleteni mnogi članovi obitelji Rota. U drugoj polovici 18. stoljeća doći će do izražaja unutarnje slabosti i nestabilnosti unutar same obitelji Rota te njihovi odnosi s ostalim obiteljima feuda. Autorica proučava povijest senzibiliteta i intime

feudalne obitelji, koja sve više biva izjedana iznutra i izvana te postupno gubi svoj status.

Giovanni Florio donosi rad „Un contributo involontario alla «guerra delle scritte»». Nicolò Manzuoli e la sua orazione al doge Leonarda Donà (1606)“ (225-235). Autor proučava spor oko interdikta iz 1606./1607., iz kojega proizlazi animozitet između Mletačke Republike i Svete Stolice. Taj se sukob prvenstveno vodio pamfletima za širu masu, a vladari su bili prisiljeni na interakciju s podanicima. Venecija je nastojala braniti svoje zakonodavstvo i sudstvo te spriječiti uplitanje Svete Stolice. Autor proučava tekstove koji nisu bili namijenjeni toj polemici, a u koje se ipak uvukla.

Slijedi rad Denisa Visintina „Organizzazione produttiva e paesaggio agrario nel momianese in epoca moderna“ (237-240). Autor proučava geografski položaj Momjana i njegova gospodarska obilježja u prošlosti. Zaključuje da je riječ o brežuljkastom području koje nije bilo pogodno za agrarne površine većih dimenzija te je poljoprivredna aktivnost bila usmjerena prema zadovoljavanju vlastitih potreba. Koristeći se izvorima iz 16. stoljeća zaključuje kako je život ondašnjih seljaka bio težak i oskudan jer je proizvodni sustav već bio zastario.

Posljednji dio zbornika, „Uloga plemićke loze Rota u povijesti feuda“ (241-300), otvara rad „I nobili abitatori del castello“ (243-252) Franca Rote. Autor na temelju arhivskih izvora istražuje razne rodove koji su vladali momjanskim Kaštelom, od prvih investitura akvilejskoga patrijarha sve do obitelji Rota, odnosno Simonea Rote, potomka bergamske plemićke obitelji, koji 1548. kupuje Kaštel. Grofovi Rota su stanovali kroz sljedeća stoljeća u Kaštelu, a postupno su ga počeli napuštati tijekom prve polovice 19. stoljeća. Rad je obogaćen fotografijama vezanima za obitelj i Kaštel te genealoškim prikazima.

Nicola Gregoretta donosi rad „Il castello ed il feudo di Sipar e la contesa Rota – Bratti (1552-1787)“ (253-262). Sipar je jedan od najstarijih kaštela u Istri, spominje se već na Peutingerovoj karti iz 3. stoljeća. Sredinom 13. stoljeća feud dobivaju grofovi Bratti, koji su kaštel i feud 1552. prodali za 1600 zlatnih dukata grofu Simoneu Roti. Iz zapisa bilježnika doznaje se stanje kaštela, koji se za vrijeme prodaje obitelji Rota već nalazio u lošem stanju. Međutim, 1598. Bratti su podigli tužbu protiv obitelji Rota jer su smatrali da feud vrijedi više, a 1648. podižu novu tužbu, u kojoj traže povrat feuda. Spor između obitelji vodit će se sve do 1787., kada

je feud vraćen obitelji Bratti te će biti u njihovu vlasništvu sve do 1848., kada je rod izumro.

Lia De Luca iznosi studiju „Mancanze e trasgressioni che causano il deterioramento dei beni feudali: i Conti Rota a processo“ (263-274). Mletački providur za feudalna imanja 1766. daje zadatak podestatu Buja Alvisiu Bembu da istraži stanje očuvanosti feuda Momjan u vlasništvu obitelji Rota. Podestat je nekoliko mjeseci provodio istragu te u konačnici zaključuje da su kula i kaštel u lošem stanju. Autorica analizira razloge zbog kojih je došlo do istrage te iznosi opis feuda koji je podestat sastavio, a preko kojega možemo pratiti strukturu feuda.

Slijedi rad Kristijana Kneza „Stefano Rota. Erudito, archivista, studioso di patrie memorie“ (275-287), u kojem se autor pozabavio proučavanjem života jednoga člana obitelji Rota. Riječ je o Stefanu Roti (1824. – 1916.), koji je prihvatio poziv piranskoga podestata da reorganizira Gradsku knjižnicu i pripadajući joj općinski arhiv. Stefano će ostati na toj funkciji četiri desetljeća. Bio je izuzetno svestrana osoba, čije je područje interesa sezalo od povijesti preko književnosti i poezije sve do glazbe. Napisao je više radova različite tematike, a ostala su sačuvana i njegova pisma upućena znamenitim suvremenicima.

Margherita Canale Degrassi donosi još jedan rad posvećen Stefanu Roti, eruditu koji je bio i veliki zaljubljenik u glazbu. U tekstu „Interessi musicali e compositivi del conte Stefano Rota“ (289-294) autorica proučava glazbeno stvaralaštvo grofa Stefana, posebno razmatrajući glazbene bilježnice posvećenu glazbenom kritičaru Giangiacomu Manzuttu.

Posljednji je rad Aleksandre Golojke „Il «musicista» Stefano Rota. Analisi formale e armonica delle sinfonie all'interno del contesto storico-musicale della seconda metà del XIX secolo“ (295-300). Autorica proučava muzička djela grofa Rote, koji je najviše volio komponirati simfonije i sonate. Za ovaj se rad poslužila analizom dviju simfonija, odnosno Simfonije br. 14 *La Piva del Pastore* i Simfonije br. 15.

Brojnim radovima raznih tematika ovaj je zbornik obogatio poznavanje momjanske prošlosti s različitih stajališta. Donosi nove spoznaje iz političke i gospodarsko-društvene povijesti, ali također kroz različite aspekte ulazi u povijest svakodnevice Momjanštine. Ovo je djelo nezaobilazna literatura za istraživače koji žele proučavati navedeno područje, ali i za sve zaljubljenike

u povijest i istarski kraj jer mogu pronaći pregršt zanimljivosti i intrigantnih anegdota koje su se odigrale kroz minula stoljeća.

Monika Zuprić

Časopis za povijest Zapadne Hrvatske, sv. 10, 2015. (izd. 2016.), 195 str.

Časopis za povijest Zapadne Hrvatske renomirana je periodična publikacija Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta u Rijeci. Nakon prvoga sveska 2006. časopis pet godina izlazi kao dvobroj, a od 2013. redovito iz tiska izlazi jedanput godišnje. Svojim se izdanjima u stručnoj i znanstvenoj javnosti pozicionirao kao relevantan prinos istraživanju različitih povijesnih, društvenih i kulturnih tema s područja središnje i jugoistočne Europe, kao i Mediterana. Visoku razinu vrijednosti časopisa potvrđuje i njegov Urednički odbor, koji za deseti svezak čine Vanni D'Alessio (glavni urednik), Mila Orlić (zamjenica glavnoga urednika) i Kosana Jovanović (tajnica, urednica prikaza). Svezak sadržajno obuhvaća „Proslov“ i uvodni rad, na koje se naslanjaju „Znanstveni radovi“ i „Dodatni i stručni tekstovi“, dok posljednju cjelinu čine „Prikazi i izvještaji“. Jubilarni deseti broj zapravo je monografsko izdanje časopisa posvećeno Leu Weiczenu/Valianiju (Monografski broj / Special issue, *Leo Weiczen Valiani. Fiuman, European, Revolutionary, Historian*). Sama naslovnica otkriva bogat životni put istaknutoga *Fijumana*, europskoga intelektualca, revolucionara i povjesničara.

„Proslov“ (6-9), objavljen na hrvatskom, talijanskom i engleskom jeziku, otkriva tematsku okosnicu ovoga sveska, kojemu je prethodio međunarodni znanstveni skup *Od Lea Weiczena do Lea Valianija*. Na skupu održanom 2015. na Filozofskom fakultetu u Rijeci predstavljeno je djelovanje intelektualca židovskoga podrijetla, europskih razmjera, rođena i obrazovana u Rijeci, gdje se politički angažirao, a svoj antifašistički aktivizam nastavio je razvijati u talijanskim zatvorima i internaciji te u emigraciji u Francuskoj, Španjolskoj i Meksiku. Uvodni rad, objavljen na engleskom jeziku, „Leo Weiczen Valiani and his Multilayered Identities: An Introduction“ (11-20) potpisuje Vanni D'Alessio, glavni urednik i profesor Sveučilišta u Rijeci i Sveučilišta u Napulju. Naglasak je rada na svekolikom značaju Lea Weiczena Valianija, i to ne samo za turbulentnu riječku nego i europsku